

intervju dana

Milan Antonijević

Zločin se zločinom ne pravda

Direktor beogradskog Komiteta pravnika za ljudska prava (JUKOM) Milan Antonijević objašnjava zašto država nema pravo da bilo kom svom građaninu oduzme život i zbog čega je javno kritikovao ministra unutrašnjih poslova Srbije dr. Nebojšu Stefanovića koji je, saopštavajući ime osumnjičenog za brutalno ubistvo petnaestogodišnje djevojčice Tijane Jurić, rekao kako ponekad žali zbog toga što je u Srbiji ukinuta smrtna kazna

Razgovarala: **Tamara Nikčević**

Surovo ubistvo petnaestogodišnje Tijane Jurić aktuelizovalo je pitanje: da li je Srbija ispravno postupila kada je početkom dvijehiljaditih odlučila da ukinе smrtnu kaznu. Način na koji je srpsko društvo reagovalo na vijest o svirepom ubistvu djevojčice iz Sombora možda najbolje ilustruje činjenica da je fejsbuk stranica "Smrtna kazna za ubistvo Tijane Jurić" protekle nedjelje imala preko 200.000 lajkova; stranica "Srbija protiv smrtne kazne" svega 1.300. S druge strane, nije li logično zapita-

ti se kako to da društvo koje većinski pokazuje krajnju neosjetljivost u odnosu na, recimo, nedavno pronađene masovne grobnice sa tije-lima albanskih civila koje su, tokom NATO-ove intervencije na SRI, pobile srpske policijske i vojne snage, ili, na primjer, u odnosu na zločinačke pohode Škorpiona po Bosni i Hercegovini devedesetih, sada tako energično zahtijeva da se u Ustav Srbije vrati odredba o smrtnoj kazni? Najzad, kome je to i zašto u ovom trenutku potrebna smrtna kazna?

"Na psihološkom planu, kao simbol reda i discipline, smrtna kazna potrebna je autoritarnim ličnostima", napisao je, u autorskom tekstu objavljenom u dnevnom listu *Danas*, ugledni beogradski advokat, Ivan Janković. Janković tvrdi da je "autoritarnost duboko uvrežena u našem društvu opterećenom naslagama patrijarhalnog i revolucionarnog morala i spremnošću da se, zarad Vode ili zarad Spasa Nacije, bespogovorno prihvati svaki oblik nasilja"; dodaje da postojanje smrtne kazne autoritarnim karakteristikama daje osjećaj lažne sigurnosti. "Smrtna kazna savršeno paše onima koji bi da 'neprijatelja' kolju zarđalom kašikom", zaključuje Ivan Janković.

"Smrtna kazna mera je koja može da proizvede nesagledive posledice; tim pre što isključuje mogućnost naknadnog ispravljanja eventualne pogrešne sudske odluke. Zato je, pored ostalog, u modernoj međunarodnoj praksi smrtna kazna odavno zamenjena drugim veoma teškim kaznenim

"Pre ukidanja smrtne kazne, u Srbiji ste dugi niz godina imali slučajeve izricanja, ali ne i izvršenja te kaznene sankcije. Tako je, na primer, u vreme Savezne republike Jugoslavije - govorim, dakle, o periodu od 1992. do 2002 - izrečeno dvadesetak smrtnih kazni, ali ni jedna od njih nije izvršena. Sličnu situaciju danas imate u nekim državama čiji krivični zakon predviđa smrtnu kaznu koja se ne izvršava"

merama", kaže Milan Antonijević. "Ma o kakvom zločinu da je reč, država, naprosto, nema pravo da bilo kome oduzme život. To je premissa od koje polazi svako savremeno zakonodavstvo. Naravno, postoje demokratske zemlje koje još nisu ukinule ovu kaznenu meru - neke američke države, recimo - zbog čega su prilično kritikovane i u međunarodnoj zajednici i u stručnoj javnosti koja se bavi ljudskim pravima. Kada je o Srbiji reč, ona se, svojevremeno donoseći odluku o ukidanju smrtne kazne, rukovodila i veoma pragmatičnim razlozima."

DANI: Kojim?

ANTONIJEVIĆ: Ukidanje odredbe o smrtnoj kazni jedan je od uslova za članstvo bilo koje zemlje u Savetu Evrope. A Srbija je, podsećam, od 2003. članica te važne međunarodne organizacije. U tom smislu, bilo bi dobro ako bi aktuelna polemika o vraćanju ove kaznene mere konačno bila stavljena da acta.

DANI: Ministar unutrašnjih poslova Srbije dr. Nebojša Stefanović je, govoreći o ubistvu djevojčice Tijane Jurić, na konferenciji za štampu rekao kako mu je ponekad žao što je u Srbiji ukinuta smrtna kazna. JUKOM je kritikovao ministra Stefanovića...

ANTONIJEVIĆ: Stefanovića smo kritikovali pre svega zbog toga što verujemo da ministar u Vladi Srbije, ma o kakvom zločinu da je reč, nema pravo da ne poštuje prezumpciju nevinosti, kao i da javno licitira sa tim kolika kazna će i za koje krivično delo nekom građaninu biti izrečena. Pored toga, nedopustivo je i da ministar policije u bilo kom mo-

mentu i pod bilo kakvim okolnostima povlađuje iskazanom opštem raspoloženju društva u smislu želje za osvetom. Tako nešto je u svakoj demokratskoj i civilizovanoj državi naprosto nezamislivo. U situaciji u kojoj se, potaknuti ubistvom maloletne devojčice iz Sombora, ne samo Srbija nego i ceo region bavi pitanjem svrsishodnosti ukidanja smrtno kazne, dužnost svakog državnog službenika – tako i ministra policije – je da ostane pribran i da svoju i pažnju javnosti usmeri u drugom pravcu.

DANI: U kom pravcu?

ANTONLJEVIĆ: U pravcu sudskog procesa. Naime, poznato je da od izvršenja krivičnih dela ljude mnogo više odvraća izvesnost kažnjavanja nego težina izrečene sankcije. Dakle, veoma je važno javnost uveriti u to da će, u kratkom i efikasnom sudskom postupku, svaki počinilac kaznenog dela biti primereno kažnjen. I to bez izuzetka. Takva strategija uvek ima odgovarajući efekat: počinilac krivičnog dela dobija adekvatnu kaznu, a javnost je na neki način zadovoljena.

DANI: Strategija o kojoj govorite imala je efekta i u slučaju Milorada Ulemeka Legije, na primer? Jer, zar i nakon izricanja pravosnažne presude za ubistvo premijera Zorana Đinđića pojedini krugovi svoje nezadovoljstvo visinom izrečene kazne (četrdeset godina) nisu demonstrirali tako što su o Legiji javno govorili kao o "srpskom heroju"?

ANTONLJEVIĆ: Toga je mnogo više bilo pre i u toku samog sudskog postupka, kao i pre izricanja pravosnažne presude; nešto manje neposredno nakon donete krivične sankcije, dok se danas, osim u veoma uskim krugovima, ništa slično ne može čuti. Zašto? Zato što je upravo pravosnažna presuda izrečena u slučaju atentata na premijera Zorana Đinđića prekinula dotadašnju kampanju satanizovanja žrtve i pravljenja heroja od onih koji su taj zločin počinili. Uzgred, pravljenju heroja od zločinaca su, pored političara, najviše doprineli mediji koji svoje čitaoce i gledaoce uglavnom vide kao marionete u sopstvenim rukama.

Što je veoma opasno. Jer, ako se, recimo, za trenutak vratimo na slučaj Tati Jurić, videćete da

"Ako ostavimo po strani opštu političku i društvenu klimu koja je pratila hapšenje i suđenje ubicama Zorana Đinđića i, u okviru toga, nameru određenih političkih i obaveštajnih krugova da se ubijeni premijer pošto-poto proglasi kriminalcem i vratimo se analizi načina na koji je jedan od zaverenika i ubica premijera Đinđića bio percipiran u javnosti, moramo priznati da je ovo sredina u kojoj je izražena kultura prećutkivanja, prikrivanja zločina, zatvaranja očiju pred njima..."

je u Srbiji proteklih nedelja u medijima objavljen tek mali broj odmerenih tekstova koji su govorili o tome kakve su razmere ovog zločina, kakva bi kazna mogla biti izrečena i slično; ostali su koristili brojne užasne detalje dobijene iz istrage, pisali o članovima porodice osumnjičenog, progonili njegove roditelje, doveli do toga da je majka osumnjičenog, pritisnuta pisanjem štampe i (ne)raspoloženjem javnosti, morala da se iseli iz stana u kome je do tada živela. Što je neprimereno i neprihvatljivo, budući da rođaci nisu odgovorni za ono što je počinio njihov srodnik.

DANI: Zanimljivo, to nije bio slučaj sa porodicom Milorada Ulemeka Legije. Niti bilo koga od počinilaca ratnih zločina.

ANTONLJEVIĆ: To je tačno. I u redu, naravno. Ali, ako ostavimo po strani opštu političku i društvenu klimu koja je pratila hapšenje i suđenje ubicama Zorana Đinđića i, u okviru toga, nameru određenih političkih i obaveštajnih krugova da se ubijeni premijer pošto-poto proglasi kriminalcem i vratimo se analizi načina na koji je jedan od zaverenika i ubica premijera Đinđića bio percipiran u javnosti, moramo priznati da je ovo sredina u kojoj je izražena kultura prećutkivanja, prikrivanja zločina, zatvaranja očiju pred njima...

DANI: Primjer su optuženi za ratne zločine?

ANTONLJEVIĆ: Tako je. Abolirajući i štiteći one koji su počinili zločine samo zbog toga što su "naši", ne činite uslugu ni društvu ni zemlji u kojoj živite. Sa druge strane, prećutkivanje i skrivanje zločina nije karakteristično samo za počinioce krivičnih dela koje smo već pominjali; slične primere naći ćete u slučajevima nasilja u porodici, incesta, pedofilije... Što, verujem, nije strano ni ostalim postjugoslovenskim društvima. Uostalom, koliko puta ste čuli da meštani nekog sela sa naših prostora uporno ne prijavljuju sveštenika, iako mu, znajući da je pedofil, ne dozvoljavaju da im krsti decu? I onda se, eto, odjednom začude kada shvate da je zločin počinjen. Zato kažem da je presuda korak ka otrežnjenju. I pojedinca i društva. S tim što je, naravno, veoma važno javnosti staviti do znanja da sama presuda nije osveta i da se na taj

način ne sme tumačiti; umesto toga, ona mora odgovarati stepenu krivice, stepenu uračunljivosti počinioce i slično.

DANI: Zašto je, po Vašem mišljenju, ponovo pokrenuto pitanje vraćanja smrtno kazne? Kome je danas potrebna smrtna kazna?

ANTONLJEVIĆ: Nema sumnje da je brutalno ubistvo Tati Jurić inspirisalo i stručnu i svaku drugu javnost da to pitanje ponovo stavi na dnevni red. Pored toga, razloge bi trebalo potražiti i u činjenici da naše društvo u ovom momentu nema adekvatan odgovor za izuzetno teška krivična dela koja se tako često događaju. Zato luta. Kao ilustraciju moralne panike i netolerancije koja nastaje kao posledica takvog stanja, navest ću i vlastiti primer: nakon saopštenja JUKOM-a u kome smo se usprotivili vraćanju smrtno kazne, dobio sam nekoliko direktnih pretećih poruka.

DANI: Ko Vam je prijetio?

ANTONLJEVIĆ: Pretnje su bile anonimne. U svakom slučaju, na tom primeru možete videti koliko su strasti u Srbiji po tom pitanju uzburkane, na koji način ljudi reaguju: onaj ko se zalaže za poštovanje ljudskih prava zbog svog javnog delovanja biva prozvan od strane navodno velikih boraca za pravdu, što je apsurdno! Hoću da kažem da, pritisnut onim što mu se svakodnevno servira, čovek lako izgubi kompas. I onda, logično, traži osvetu. Iako je osveta jedno od najnižih osećanja koje je, pored ostalog, bilo i jedan od motiva i opravdanja za zločine počinjene devedesetih godina prošlog veka na prostoru nekadašnje Jugoslavije. Jedan zločin pravdan je drugim. Iz tog začaranog kruga naša društva su jedva izašla.

DANI: Statistike pokazuju da je i u mirnijim situacijama, ne samo u stanjima moralne panike, uglavnom više od pedeset procenata građana Srbije za vraćanje smrtno kazne. Vjerujem da je slična situacija i u ostalim nekadašnjim jugoslovenskim državama.

ANTONLJEVIĆ: To je posledica činjenice da teme o kojima sam govorio kod nas nisu obrađene na adekvatan način. Jer, ako u analizama podete od nekih drugih društava koja se takođe suočavaju sa sličnim problemima... Uzmite, na primer, Norvešku: zar se i ta zemlja nije nedavno suočila sa stravičnim zločinom, masovnim ubistvom u kome je život izgubilo mnogo ljudi?

DANI: Anders Breivik?

ANTONLJEVIĆ: Tako je. Za razliku od naših društava, u Norveškoj ste tim povodom imali staloženu, ozbiljnu i kompetentnu raspravu koja je široj zajednici pokušala da objasni posledice uvođenja smrtne kazne, šta bi ona značila za norveško društvo. Kao što znate, na kraju se odustalo od takve ideje.

DANI: Vidjela sam da je prošle nedjelje u Velikoj Britaniji obilježeno pet decenija od posljednjeg izvršenja smrtne kazne; ipak, po nekim istraživanjima, čak 45 procenata britanskih građana je za vraćenje smrtne kazne za one najsvirepije zločine. Kako to objašnjavate?

ANTONLJEVIĆ: Nije neobično da u određenim periodima veliki broj ljudi veruje da bi neka sporna pitanja lakše rešili ako bi za trenutak suspendovali ljudska prava. Vrsta polemike o kojoj govorite nije, dakle, ni malo nepoznata modernim, razvijenim demokratijama kakva je nesumnjivo britanska. Šta je uzrok? Po mom mišljenju, to može biti refleksija trenutnog stanja u društvu, učestalosti svirepih krivičnih dela koja su izvršena u blizjoj prošlosti, pisanje medija o njima; sve to podstiče na razmišljanje i na takvu vrstu opredeljenja. Ipak, karakteristika modernih društava je da se oni koji ih vode, umesto glasovima većine i pokušajima da sebi na taj način obezbede što veću podršku glasača, rukovode civilizacijskim dostignućima koja su u skladu sa odredbama Saveta Evrope. To se odnosi na poštovanje ljudskih prava i na postojanje mehanizama koji su u stanju da se izbore i da na adekvatan način sankcionišu i najteža krivična dela. Uostalom, jasno je da je stepen razvoja demokratije uvek diktiran od strane onih koji vode društvo. Hoću da kažem da se Srbija nije izjasnila za poštovanje ljudskih prava zbog toga što je takvu odluku glasao narod.

DANI: Nego?

ANTONLJEVIĆ: Nego zbog toga što su oni koji su bili na njenom čelu razumeli da je poštovanje ljudskih prava neophodno i kao važan mehanizam na koji se svako moderno društvo može pozvati.

DANI: Kome je, dakle, onda danas u Srbiji potrebna smrtna kazna?

ANTONLJEVIĆ: Potrebna je onima koji ne veruju u sistem, koji ga ne poštuju i koji, u tom smislu, ne vide mogućnost da se teška i komplikovana krivična dela reše u institucijama; zato pokušavaju da se to čini

“Abolirajući i štiteći one koji su počinili zločine samo zbog toga što su ‘naši’, ne činite uslugu ni društvu, ni zemlji u kojoj živite. Sa druge strane, prećutkivanje i skrivanje zločina nije karakteristično samo za počinioce krivičnih dela koje smo već pominjali; slične primere naćete u slučajevima nasilja u porodici, incesta, pedofilije... Što, verujem, nije strano ni ostalim postjugoslovenskim društvima”

ni izvan njih. A to nikako ne bi smela biti poruka koju Evropi upućuje jedna ozbiljna i moderna država, bez obzira na to sa kakvom se vrstom problema u određenom istorijskom periodu suočava. Sa druge strane, sistem o kome govorim mora se izgrađivati i dograđivati, što bi omogućilo da institucije, u skladu sa opštim pravilima o zaštiti ljudskih prava, izriču odgovarajuće kazne za zločine kakav je ovaj izvršen nad petnaestogodišnjom Tijanom Jurić. Društva koja se ozbiljno bave tim pitanjima, koja imaju odgovarajuću strategiju i za to nadležne institucije – centre za socijalni rad, recimo – u mogućnosti su da u izvesnoj meri ipak predvide ovakve zločine i da ih u tom smislu pokušaju da spreče. U svetu imate sličnih uspešnih primera na koje bi trebalo da se ugledaju svi koji upravljaju državom.

DANI: Paralelno sa polemikom oko vraćanja smrtne kazne, javnost raspravlja i o tome koja je najduža zakonski predviđena kazna za najteža krivična dela. Da li je to kazna od četrdeset godina?

ANTONLJEVIĆ: Četrdeset godina je kazna koju predviđa srbijanski zakon i koja je do sada izrečena

nekoliko puta. Budući da ta sankcija predstavlja dve trećine prosečnog životnog veka u Srbiji, počinilac krivičnog dela iz zatvora izlazi u već ozbiljnom životnom dobu kada proces ponovne socijalizacije predstavlja dosta težak problem. Dakle, za teška krivična dela ovde ipak postoji adekvatna pravna sankcija. Nevolja je sa nekim drugim krivičnim delima za koje se i dalje izriču prilično blage kazne.

DANI: Za koja djela?

ANTONLJEVIĆ: Za silovanja ili pedofiliju, recimo, gde izvršio, nakon blage kazne, često izađu na slobodu i ponove delo. Pored toga, u slučajevima koje navodim, postupak pred nadležnim sudom neretko zna da potraje po pet, šest godina, nakon čega se po pravilu izriče neadekvatna kazna koja, kada se uračuna pritvor, na kraju ispadne izuzetno blaga. I vodi, kažem, u ponavljanje krivičnog dela. Sa druge strane, ako je reč o toj vrsti kaznog dela, u Srbiji smo više puta imali javnu polemiku o kažnjavanju takvih prestupnika hemijskom kastracijom. Međutim, i ta i sve slične polemike i inicijative zahtevaju dublju i ozbiljniju raspravu i ne smeju biti motivisane neposrednim povodom. O tome se mora razgovarati mimo i hladne glave, bez medijske kampanje koja bi takav zločin iskoristila za ugrožavanje pravnog sistema zemlje.

DANI: Kada je u Srbiji ukinuta smrtna kazna?

ANTONLJEVIĆ: U februaru 2002. godine. U važećem Ustavu Srbije, u članu 24 piše: “Ljudski život je neprikosnoven. U Republici Srbiji nema smrtne kazne”.

Inače, pre ukidanja smrtne kazne, u Srbiji ste dugi niz godina imali slučajeve izricanja, ali ne i izvršenja te kaznene sankcije. Tako je, na primer, u vreme Savezne republike Jugoslavije – govorim, dakle, o periodu od 1992. do 2002. – izrečeno dvadesetak smrtnih kazni, ali ni jedna od njih nije izvršena. Sličnu situaciju danas imate u nekim državama čiji krivični zakon predviđa smrtnu kaznu koja se ne izvršava. Otuda brojni primeri osuđenika koji tako dugo čekaju izvršenje.

DANI: Imate li podatak kada je posljednji put u Srbiji ili u Jugoslaviji izvršena smrtna kazna?

ANTONLJEVIĆ: Početkom devedesetih, i to u baš Somboru, zbog silovanja i ubistva šestogodišnje devojčice. Kazna je, inače, izrečena 1988. Poslednji put u Srbiji smrtna kazna izrečena je 2001. godine. ■